

AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ KAPSAMINDA İNTERNET VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ ARASINDAKİ İLİŞKİ

GENEL ÇERÇEVE

Günümüzde medyanın bireyler ve gruplar üzerindeki etkisi gittikçe artmakta ve teknolojik iletişim araçları da değişmektedir. İletişim sistemlerinin değişmesiyle birlikte yeni yasal düzenlemelerin de yapılması kaçınılmazdır. Silverstone¹ medyanın gücü ile ilgili olarak, “Elbette her şey güç ile ilgili. Eninde sonunda öyle. Medyanın gündem belirleme gücüyle ilgili. Veya bir gündemi ortada kaldırma gücüyle... Siyasi süreci etkileme ve yön verme gücüyle ilgili. Bir şeyleri mümkün kılma, bilgi verme gücüyle ve aldatma gücüyle ilgili. Medyanın devlet ve vatandaş arasında, ülkeler arasında ve üreticiyle tüketici arasındaki güç dengesini değiştirme gücüyle ilgili. Ve elbette ki medyanın mahrum edildiği güçle de ilgili – devlet tarafından, pazar tarafından, dirençli veya direnen izleyici, yurttaş ve tüketici tarafından... Her şey mülkiyet ve denetimle ilgili: Yani bunu kimin, neye dair ve nasıl sağladığı meselesi. Damlaya damlaya göl olan ideoloji ve aynı zamanda aydınlatıcı bir olayın yarattığı ani şok etkisi. Mesele medyanın anlam yaratma ve sürdürme gücü; ikna etme, destekleme ve pekiştirme gücü. Altını oyma ve güven verme gücü. Olay erişim ile ilgili. Ve aynı zamanda temsil ile: Sunma, açığa çıkarma, açıklama yetisiyle – ve bununla birlikte erişim ve katılım fırsatı sağlama yetisiyle. Dinleme gücüyle, konuşma ve duyurma gücüyle ilgili. Düşünmeyi ve özdüşünümselliği teşvik etme ve yönlendirme gücüyle ilgili. Ve hikâye anlatmayla, hafızaya ifade kazandırma gücüyle...” şeklinde bir açıklama yapmıştır. Medyanın artık hayatın her alanını kontrol etmesinden dolayı medya ile ilgili mevzuat yapılırken demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları eskiye göre daha etkin bir rol oynamalıdır. Diğer taraftan internet, kişilerin ifade ve bilgi edinme özgürlüğü hakkının kullanılmasına yönelik olarak günümüzdeki başlıca araçlardan birisidir.² Bu yüzden bu konuda yapılacak herhangi bir mevzuat çalışmasının öncelikle ifade özgürlüğü ve diğer insan hakları ile uyumlu olup olmadığının değerlendirilmesi gerekmektedir.

İnternet kitlesel ve bireysel iletişim için günümüzde kullanılan en önemli araçtır. Özellikle, Youtube, Facebook, Twitter vb. sosyal medya araçlarının herkes tarafından kullanılması sonucu halk siyasi yaşama ve siyasi tartışmalara daha fazla doğrudan müdahil olmaktadır. İnternete erişimin engellenmesi genel olarak insan hakları ihlalini özel olarak da ifade özgürlüğünün ihlalini oluşturabilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) internet kullanımı ile ilgili çok geniş bir içtihat geliştirmemiş olmasına rağmen, internet kullanımı ile ilgili vermiş olduğu kararlar kayda değerdir.

¹

Medya ve İletişim alanlarında önemli akademik çalışmalar yürütmüş ve eserler yayınlamış akademisyen.

² AİHM, 3111/2010, Ahmet Yıldırım – Türkiye

AİHM internetin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AIHS) 10. maddesi ile korunan ifade özgürlüğü kapsamında bir iletişim yöntemi olduğunu kabul etmektedir.³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi ise ifade özgürlüğünü aşağıdaki şekilde düzenlemiştir:

“1. Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kamu makamlarının müdahalesi olmaksızın ve ülke sınırları gözetilmeksizin, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü de kapsar. Bu madde, devletlerin radyo, televizyon ve sinema işletmelerini bir izin rejimine tabi tutmalarına engel değildir.

2. Görev ve sorumluluklar da yükleyen bu özgürlüklerin kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplumda ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için gerekli olan bazı formaliteler, koşullar, sınırlamalar veya yaptırımlara tabi tutulabilir.”

AİHM'in kabul etmiş olduğu bu iletişim yöntemi sadece siyasi içerikli mesajlar için değil sosyal veya ticari maksatlı mesajlar veya yayınlar için de geçerlidir. Örneğin, defilelerin kamusal fotoğraflarını danışma amaçlı, ücretsiz olarak veya belli bir ücret karşılığı sunan ya da satışa çıkaran moda konulu bir internet sitesinde fotoğrafların yayınlanması ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmiştir.⁴ Ancak yine de, siyasi içerikli yorumların veya genel ilgi uyandıran yorumların daha yüksek seviyede bir koruma altında olduğu diğer bir gerçektir.⁵ AİHM 2011 yılında ilk defa devletlerin gazetecilerin etkili bir şekilde korunması için düzenleyici bir çerçeve oluşturma yönünde pozitif yükümlülüğü olduğu kararını vermiştir.⁶

AİHM ifade özgürlüğü ile ilgili uygulamış olduğu ilkeleri internet üzerinden yapılan yayınlarda da uygulamaktan çekinmemektedir. Times Gazetesi ile Birleşik Krallık davasında gazetelerin internet üzerindeki arşivlerinin önemine vurgu yaparak bu konuda şöyle demiştir: “Erişilebilirliği ve yüksek miktarda veriyi saklamak ve yaymak konusundaki kapasitesi sayesinde internet, halkın haberlere erişimini arttırma ve genel anlamda bilginin iletilmesini kolaylaştırmada önemli bir rol oynamaktadır. İnternet arşivlerinin tutulması bu rolün kilit unsurlarından biridir; dolayısıyla Mahkeme bu tür arşivlerin 10. madde tarafından sağlanan güvence kapsamında olduğu görüşündedir.”⁷ Aynı zamanda, AİHM'e göre: “İnternetin, özellikle de bilgi depolama ve aktarma kapasitesi açısından, basılı medyadan bilhassa farklı bir bilgi ve iletişim aracı olduğu bir gerçektir. Dünya genelinde milyarlarca kullanıcıya hizmet sunan elektronik ağ aynı denetim ve düzenlemelere tabi değildir ve muhtemelen hiçbir zaman olmayacaktır. İnternet üzerinden

³ AİHM, Büyük Daire 64669/09, Delfi AS – Estonya.

⁴ AİHM, 36769/08, Ashby Donald ve Diğerleri – Fransa

⁵ AİHM, Büyük Daire 39954/08, Axel Springer AG – Almanya.

⁶ AİHM, 33014/05, Pravoye Delo ve Shtekel Yayın Kurulu – Ukrayna.

⁷ AİHM, 3002/03 ve 23676/03, Times Gazetesi – Birleşik Krallık.

yayınlanan içerik ve sürdürülen iletişimin insan hak ve özgürlüklerinin kullanımına – özellikle de özel yaşama saygı gösterilmesi hakkına – zeval getirme riski konvansiyonel basıninkinden katı surette fazladır.”⁸ İnternette bilginin varlığı ve ulaşılabilirliği AİHM’e diğer yayınlara uyguladığı erişim kısıtlamaları için meşrulaştırma gerekçesi de sağlamıştır. Radyo ve televizyona erişim kısıtlandığında, diğer iletişim araçlarına (örn. internet ve sosyal ağlar gibi) erişim imkânı bunu dengelemektedir.⁹

2015 yılında verilen Cengiz ve diğerleri ile Türkiye¹⁰ davasındaki kararında AİHM, “İnternet günümüzde bireyler tarafından haber ve görüş alma ve verme özgürlüğü haklarını kullanmalarında başlıca araçlardan biri haline gelmiştir ve dolayısıyla siyasi sorunlar ya da kamu menfaati ile ilgili çalışmalara ve tartışmalara katılmaya yönelik temel araçlar barındırmaktadır,” demiştir. Dahası, internet sitelerinin ifade özgürlüğünün kullanımı açısından arz ettiği önemle ilgili olarak, “internet sitelerinin, erişilebilirlikleri ve yüksek miktarda veriyi saklamak ve yaymak konusundaki kapasiteleri sayesinde, halkın güncel haberlere erişimine ve daha genel olarak bilginin iletilmesinin kolaylaşmasına büyük oranda hizmet ettiklerini” hatırlatmıştır. Kullanıcıların internet üzerinden kendilerini anlatarak/ifade ederek içerik üretme imkânı, ifade özgürlüğünün kullanılmasından emsalsiz bir zemin yaratmaktadır...¹¹ Yukarıda anlatılanlardan anlaşılacağı üzere, AİHM genel olarak ifade özgürlüğü ile ilgili ilkelerin yanı sıra, vermiş olduğu kararlarla internet üzerinden yapılan yayınların kendine özgü koşullarını da göz önünde bulundurarak içtihat yaratmıştır. Bununla beraber, bilişim suçlarının aşağıda açıklanacağı kapsamı ile ilgili AİHM tarafından derin bir inceleme yapılmış değildir. Ancak diğer taraftan, bu raporun konusu olan erişimin engellenmesi kararlarıyla ilgili olarak Cengiz ve diğerleri – Türkiye ve Ahmet Yıldırım – Türkiye davaları önemli davalardır.

ERİŞİMİN ENGELLENMESİ

İnternet üzerinden yapılan yayınların veya içeriğin ifade özgürlüğü kapsamında olduğu konusunda bir tartışma yoktur. İnternet üzerinden erişimin engellenmesi ise doğal olarak ifade özgürlüğünün kısıtlanması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda yapılacak kısıtlamanın AİHS 10 (2) maddesinde ifade özgürlüğünün kısıtlanması için meşru sebepler olarak belirtilen aşağıdaki hallere uyması gerekmektedir:

1. Ulusal güvenlik;
2. Toprak bütünlüğü;
3. Kamu güvenliği;

⁸ AİHM, 33014/05, Pravoye Delo ve Shtekel Yayın Kurulu – Ukrayna.

⁹ AİHM, Büyük Daire 48876/08, Uluslararası Hayvan Hakları Koruma Örgütü (Animal Defenders International) – Birleşik Krallık.

¹⁰ AİHM, 48226/2010, 14027/2011, Cengiz ve diğerleri – Türkiye.

¹¹ AİHM, 48226/2010, 14027/2011, Cengiz ve diğerleri – Türkiye.

4. Kamu düzeni sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi;
5. Sağlığın korunması;
6. Ahlakın korunması;
7. Başkalarının şöhret ve haklarının korunması;
8. Gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi;
9. Yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması.

İfade özgürlüğünün kısıtlanması için sadece yukarıda sayılan meşru sebeplerin varlığı yeterli değildir. Meşru sebeplerin yanında yapılacak olan kısıtlama yasayla öngörülmüş olmalıdır.

AİHS'e göre sadece bir yasanın varlığı bir hakkın kısıtlanması için yeterli değildir. Önemli olan husus yasanın yeterli ölçüde ulaşılabilir olması yani öngörülebilirlik şartını yerine getirebilmesidir. Yasanın yeterli ölçüde ulaşılabilir olması konusunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sunday Times ile Birleşik Krallık¹² davasında şöyle açıklamıştır: “Vatandaş belirli bir durumda uygulanacak hukuki kurallar konusunda, verili koşullar altında yeterli derecede bir fikre sahip olabilmelidir. AİHM, erişimin engellenmesinin konu olduğu Ahmet Yıldırım ile Türkiye¹³ davasında, *öngörülebilirlik kriteri ile ilgili olarak Dink ile Türkiye davasına atıfta bulunarak “öncelikle Sözleşme'nin 10. maddesinin 2. paragrafında yer alan ‘kanunla öngörülme’ koşuluna göre, ihtilaf konusu tedbir kararının iç hukukta yasal bir dayanağının bulunması ve aynı zamanda bu dayanağının kanun nitelikleri taşıması gerektiğini hatırlatmaktadır: Bu nitelikler, ilgili yasanın herkes için ulaşılabilir, bazı sonuçları öngörülebilir ve aynı zamanda hukukun üstünlüğü ilkesi ile de bağdaşır olmasıdır. AİHM'in yerleşik içtihadına göre, bir kanun uygulanacağı her kişinin bu yasa uyarınca davranışlarını uyarlamasına imkân verecek açıklıkta yazılması halinde öngörülebilir kabul edilecektir”* şeklinde karar vermiştir.

Diğer taraftan, AİHS 10 (2) maddesi tarafından düzenlenmiş ve evrensel olarak kabul edilmiş olan bir başka husus ise yapılacak olan kısıtlamanın demokratik toplumda gerekli olması şartıdır. Demokratik bir toplumda gerekli olma unsuru yapılan kısıtlamanın yukarıda sıralanan meşru sebeplere ulaşmak için orantılı olup olmadığıdır. Bir müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekli” olması için, ifade özgürlüğüne ilgili kısıtlamayı gerektirecek “acil bir sosyal ihtiyacın” var olması şarttır.¹⁴ Böylesi bir ihtiyacın var olup olmadığını belirlemek için davanın özgül koşullarına ve söz konusu ülkede dönemin genel koşullarına dikkat etmek gerekir.¹⁵ Devletin

¹² AİHM, 6538/1974, Sunday Times – Birleşik Krallık.

¹³ AİHM, 3111/2010, Ahmet Yıldırım – Türkiye.

¹⁴ AİHM, 13585/1988, Observer ve Guardian – Birleşik Krallık.

¹⁵ AİHM, 9815/82, Lingens – Avusturya.

atacağı adımlar ve alacağı tedbirler ayrıca “ilgili olguların kabul edilebilir bir değerlendirilmesine” dayalı olmalıdır.

ADİL YARGILANMA VE MAHKEMEYE BAŞVURU HAKKI

AİHS’in 6. maddesi ile düzenlenen masumiyet karinesi, tanıkların sorgulanması, aleni duruşma ve karar hakkı, suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa sürede, anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak haberdar edilme, avukat hizmetinden yararlanma, tercüman hizmeti gibi adil yargılanma hakkının da mahkemeler tarafından tanınması gerekmektedir.

Mahkemenin erişimin engellenmesi kararı vermesi ile o karardan etkilenecek olan kişilere erişimin engellenmesi kararından önce söz hakkı verilmemesi ve ancak erişimin engellenmesi kararından sonra söz hakkı verilmesi adil yargılanma hakkı ile ilgili bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Ahmet Yıldırım ile Türkiye davasında AİHM, “*yasaların sözleşmeye uygun olabilmesi için bu sınırlamaların muhtemel kötüye kullanma durumlarına karşı hukuki denetim güvencesi konusunda etkin ve yasağın sınırlandırılması hususunda özellikle katı olan bir yasal çerçevede getirilmesi gerekmektedir. Hukuki denetim bağlamında, bu tür tedbir kararlarının çatışan çıkarlar arasında denge ve uzlaşma sağlamak amacıyla hâkim tarafından gözden geçirilmesi, ifade özgürlüğüne ilişkin sınırlamaların uygulanması konusunda özel ve kesin kuralları olan bir çerçeve bulunmaksızın mümkün değildir,*” şeklinde karar vermiştir. Diğer taraftan, çocuk pornosunun yayınlanması gibi acil olarak erişimin engellenmesi kararının verilmesi gereken durumlarda, mahkemenin, durumun aciliyetini göz önünde bulundurarak, karardan etkilenecek kişilere söz hakkını erişimin engellenmesi kararını vermeden önce değil de sonrasında vermesi adil yargılanma ilkesinin ihlali olmayabilir. Ancak diğer hallerde, erişimin engellenmesi kararı bir idari tedbir olarak da kabul edilse bir cezai yaptırım olarak da, karardan etkilenecek olan kişilere erişimin engellenmesi kararından önce söz hakkı verilmesi gerekmektedir.

Mahkemeye sadece erişim sağlayıcının değil erişimin engellenmesinden olumsuz yönde etkilenen herhangi bir kişinin başvurabilmesi olumlu bir düzenlemedir. İfade özgürlüğü sadece bir şeyi ifade etmeyi değil aynı zamanda bilgiye ulaşımı da kapsayan bir hak olduğu için mahkemeye sadece erişim sağlayıcının değil erişimin engellenmesinden olumsuz yönde etkilenen herhangi bir kişinin başvurabilmesi insan haklarının korunması için önemlidir. Ancak, yoruma yer bırakmamak için ve sınırlayıcı bir şekilde olmaması şartıyla kimlerin erişimin engellenmesi kararından etkileneceğinin ilgili yasalarda yer alması faydalı olabilir. Fakat bu noktada dikkat etmek gerekir ki mahkemeye başvuru hakkı için süre belirlenecekse, adil bir düzenleme olması için bu sürenin erişimin engellenmesinden olumsuz yönde etkilenen kişilerin erişimin engellenmesi kararından haberdar edildiği tarihten itibaren başlatılması gerekir.

Bir başka önemli nokta da, bu konuda düzenlenecek yasalarda erişimin engellenmesi kararını hangi mahkemenin vereceğinin, erişime engellenen yayından etkilenen kişilerin kararın iptali için hangi mahkemeye başvuracaklarının ve nasıl bir başvuru yapacaklarının açıkça belirtilmiş olması gerekliliğidir.

IP TEMELLİ ERİŞİMİN ENGELLENMESİ

IP temelli erişimin engellenmesi, erişilmek istenen web sitesinin IP adresi ve port numarasının kara listede yer alan IP adresleri ve port numaraları ile karşılaştırılması esasına dayanmaktadır. Bir IP adresine tanımlanmış birden fazla alan adına ait içeriğin bulunması halinde alan adına erişimin kapatılması yöntemi uygulanmaktadır. Alan adı sunucuları üzerinde IP ve alan adı eşleştirme bilgisinin hatalı olması sağlanarak, erişilmek istenen internet sayfasına engel olunabilmektedir. İnternete erişim kapatma kararının belirtildiği bilgilendirme sayfasına yapılan yönlendirme işleminde de bu yöntem kullanılmaktadır.¹⁶

IP temelli erişimin engellenmesi için yasa koyucu tarafından, acil bir sosyal ihtiyacın doğacağı düşünülüyorsa, hangi hallerde IP temelli erişimin engelleneceğinin açık bir şekilde ilgili yasalarda belirtilmesi gerekmektedir. AİHM'in Cengiz ve diğerleri – Türkiye davasındaki kararına göre, IP temelli erişimin engellenmesi gibi ön kısıtlamanın muhtemel kötüye kullanma durumlarına karşı hukuki denetim güvencesi etkili olmalı ve yasağın sınırlandırılması hususunda bilhassa katı olan yasal bir çerçevede getirilmelidir. Bu bağlamda, bu tür tedbirlerin çatışan çıkarlar arasında denge ve uzlaşma sağlamak amacıyla hâkim tarafından gözden geçirilmesi, haber ve görüş alma veya verme özgürlüğüne ilişkin sınırlamaların uygulanması konusunda özel ve kesin kuralları olan bir çerçeve bulunmaksızın gerçekleştirilemez.¹⁷

Öncelikle belirtmek gerekir ki, IP temelli erişimin engellenmesi ilk başvurulacak çare olmamalı, mahkemeye geniş takdir yetkisi bırakılmamalı ve karar yukarıda açıklanan “öngörülebilirlik” ilkesi ile uyumlu olmalıdır. Diğer bir anlatımla, kişiler ne tür bir yayın yaparlarsa bu yayının IP temelli erişiminin engelleneceğini ilgili yasadaki açıkça anlayabiliyor olmalıydılar. Öngörülebilirlik ilkesine ilişkin olarak AİHM, Malone – Birleşik Krallık davasında: “İngiltere ve Galler yasaları yetkili makamlara söz konusu alanda verilen takdir yetkisinin kapsam ve uygulanma biçimini yeterli açıklıkta belirtmemektedirler” ve dolayısıyla “demokratik bir hukuk devletinde yurttaşların hak ettiği asgari yasal koruma düzeyi sağlanmamıştır;” bu sebeple de söz

¹⁶ Türkay Henkoğlu ve Bülent Yılmaz, İnternet Erişim Özgürlüğünün Kısıtlanması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, s.9

¹⁷ AİHM, 48226/2010, 14027/2011, Cengiz ve diğerleri – Türkiye.

konusu uygulama ulusal yasal standartlar uyarınca kanuni olsa da, şikâyete konu olan uygulama öngörülebilir olmadığından “yasaya uygun değildir,” şeklinde karar vermiştir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi de kısıtlamaların genellikle içeriğe özgü olması; belirli sitelerin ve sistemlerin işleyişine getirilecek genel yasakların ifade özgürlüğü ile bağdaşmayacağı yönünde yorumda bulunmuştur.¹⁸

ZEM VE KADİH (HAKARET VE SÖVME) SUÇU SEBEBİYLE ERİŞİMİN ENGELLENMESİ

Birleşmiş Milletler Kişisel ve Medeni Haklar Sözleşmesi'nin denetim organı olan İnsan Hakları Komitesi, sözleşmenin uygulanması ile ilgili yapmış olduğu 34. yorumunda taraf devletlere zem ve kadihi (hakaret ve sövmeyi) suç kapsamından çıkarmayı göz önüne almaları ve her hâlükârda cezai yaptırımın yalnızca en ciddi hallerde uygulanması, hapsin de bu tür durumlarda hiçbir zaman uygun bir cezalandırma olmadığı¹⁹ şeklinde tavsiyede bulunmuştur.

Elektronik haberleşme sitelerinde kişilerin birbirlerine zem ve kadihte (hakaret ve sövmeye) bulunmaları sıklıkla halkın şikâyetçi olduğu bir konudur. Kuşkusuz ki herkes şan ve şerefının korunmasını isteme hakkına sahiptir ve devletler de bu korunmanın sağlanması için gerekli önlemleri almak zorundadır. Ancak, devletin, kişilerin birbirlerine zem ve kadihte (hakaret ve sövmeye) bulunmuş olmalarından dolayı haberleşme şebekesine erişimi engelleyecek bir enstrümana sahip olması ifade özgürlüğü açısından çok tehlikeli bir durumdur. Böyle bir düzenleme eleştiriye uğrayan siyasetçilerin sığınacakları bir liman haline dönüşme riskini barındırmaktadır. Zem ve kadihe (hakaret ve sövmeye) maruz kalan kişinin kendisine zem ve kadihte (hakaret ve sövmeye) bulunan kişiye sivil bir dava açıp tazminat almasına imkân veren yasal düzenlemeler hâlihazırda mevcuttur. İnternet üzerinden yapılan zem ve kadih (hakaret ve sövmeye) ile ilgili olarak kişilerin kendilerinin tazminat davası açmaları ve devletin hiç kimseye, nefret ve ayrımcılık suçu içermiyorsa düşüncelerinden dolayı ceza davası açmaması gerekir.

MÜLKİYET HAKKI

Fikri hakların ve yazılım veya veri tabanı üzerindeki hakların Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 1. Protokolünün 1. Maddesi olan mülkiyet hakkı kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Devletler yetki alanları içerisinde kişilerin haklarının korunması için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Bu bağlamda, fikri hakların bilişim sistemleri aracılığıyla ihlali ve yazılım veya veri tabanı üzerindeki hakların bilişim sistemleri aracılığıyla ihlali olduğu zaman erişimin engellenmemesi mülkiyet hakkı ihlali sonucunu doğurabilecek bir durumdur.

¹⁸ İnsan Hakları Komitesi, 102. Oturum, Cenevre, 11-29 Temmuz Genel Yorum No:34, s. 43.

¹⁹ İnsan Hakları Komitesi, 102. Oturum, Cenevre, 11-29 Temmuz Genel Yorum No:34, para 47.